

Sanktuaria okolic Grudziądza

- przewodnik -

Ziemia chełmińska przez stulecia była obszarem granicznym, niespokojnym, gnębionym najazdami, walkami i niszczeniem grodów, miast i wsi. Takie skumulowanie żywiołów wojennych zrodziło jeszcze w wiekach średnich mocny, szczerzy i bezgraniczny kult maryjny w kilku najstarszych ośrodkach życia religijnego północnej części ziemi chełmińskiej, m.in. w Grudziądzu, w Wąbrzeźnie, w Lisewie, w Chełmnie, Rywałdzie Królewskim, w Mokrem oraz na kociewskiej wsi Płochocin. W miejscowościach tych wyjątkową ciężą obdarzano wizerunki Matki Bożej, której ofiarowano życie swoje, całych rodzin oraz miejscowości. Otrzymując liczne łaski i uzdrowienia, mieszkańcy tej ziemi stworzyli kult tak trwały, że pomimo upływu wieków, niezależnie od przemian społecznych i obyczajowych XX wieku, ów kult trwa nadal, silny tak, jak przed stuleciami.

„Są pewne miejsca, w których ludzie szczególnie żywo odczuwają obecność Matki. Czasem miejsca te, promieniując szeroko, ściągają do siebie ludzi z daleka. Zasięg ich bywa różny: w obrębie diecezji, kraju, a czasem spoza kraju, z różnych innych krajów i kontynentów. Są to sanktuaria maryjne. Na wszystkich tych miejscach wypełnia się ów szczególnie testament ukrzyżowanego Pana: człowiek czuje się oddany i zawierzony Matce i przychodzi, aby z Nią jako Matką obcować. Otwiera przed nią swe serce i mówi Jej o wszystkim: „bierze Ją do siebie” – we wszystkie swoje sprawy, czasem trudne. Sprawy własne, sprawy cudze. Sprawy rodzin, społeczeństw, narodów, całej ludzkości.”

Jan Paweł II „Modlitwy i rozważania na każdy dzień roku”

Niniejszy przewodnik ma Państwu przybliżyć osiem miejsc kultu maryjnego i jedno sanktuarium błogosławionej, która żyła wśród mieszkańców ziemi chełmińskiej. Tak wielkie skoncentrowanie miejsc kultu na stosunkowo niewielkim obszarze (w przewodniku znajdziemy sanktuaria Diecezji Toruńskiej i Pelplińskiej, leżące do 30 km od Grudziądza) pozwoli w krótkim czasie, choćby jednego weekendu, na ich poznanie, a także zwiedzenie wspaniałych zabytków architektury, jakimi są kościoły mieszczące cudowne wizerunki Matki Bożej.

Spis treści

Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Grudziądzu

strona 5

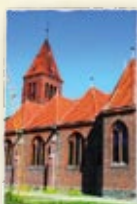
Sanktuarium Matki Bożej Śnieżnej w Lisewie

strona 14

Sanktuarium Matki Bożej Mokrzańskiej w Mokrem

strona 22

Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej w Wąbrzeźnie

strona 30

Sanktuarium Najświętszej Marii Panny Matki Kościoła w Płochocinie

strona 33

Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Świeciu

strona 36

Noclegi

strona 39

Sanktuarium Matki Bożej Rywałdzkiej w Rywałdzie

strona 17

Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Chełmnie

strona 26

LEGENDA

- SANKTUARIUM
- MIEJSCOWOŚĆ
- WIEŚ
- A1 AUTOSTRADA
- 91 DROGA KRAJOWA
- 214 DROGA WOJEWÓDZKA
- DROGA LOKALNA

Sanktuaria okolic Grudziądza - przewodnik

Wydanie drugie, poprawione

Opracowanie:

Miejski Punkt Informacji Turystycznej
ul. Rynek 3-5, 86-300 Grudziądz
tel. 56 46-123-18

Redakcja:

Michał Czepek, Piotr Łukiewski, Magdalena Brudniewicz, Dominika Pawlik

Fotografie:

Michał Czepek, Magdalena Zbrzeźna, Rafał Zbrzeźny

Skład i przygotowanie do druku:

CODESIGN
www.codesign.pl

Druk:

Drukarnia Księży Werbistów w Górnej Grupie
www.drukarnia-svd.com.pl

Wydawca:

Miejski Ośrodek Rekreacji i Wypoczynku

Nakład: 3.000 egz.

ISBN: 978-83-926242-5-7

Grudziądz, 2012

Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Grudziądzu

Udokumentowane przejawy kultu maryjnego pochodzą z 1667 roku, choć grudziądzki wizerunek Matki Bożej musiał być już czczony od pierwszych lat reformacji.

Historia parafii i kościoła

Budowę kościoła, w miejsce drewnianego, rozpoczęto w 1286 r. wznosząc kolejno prezbiterium (do 1310), nawę główną (połowa XIV w.), nawy boczne (XIV w.) i wieżę (początek XV w.). Po 1620 roku do korpusu kościoła od północy dobudowano dwie kaplice grobowe: rodziny Kostków i ośmioboczną kaplicę rodziny Działyńskich. Z fundacji Jana Działyńskiego, starosty pokrzywieńskiego, w 1632 roku wzniesiono od południa kruchtę.

W okresie reformacji kościół czasowo zajmowany przez protestantów (w latach 1572-98 i 1655-59); wówczas zniszczeniu uległo gotyckie wyposażenie kościoła. W 1728 r. gruntownie odnowiona gotycka fara, uzyskała jednocześnie w pełni barokowy charakter swoich wnętrz. Jeszcze w tym samym wieku wieżę nakryto barokowym hełmem i wmurowano w jej zachodnią ścianę figurki z glazurowanej terakoty. W 1796 roku wzniesiono barokową wieżyczkę na sygnaturkę. U schyłku XIX wieku gruntownie odnowiono wnętrze kościoła. Przywrócono gotycki charakter świątyni, wyposażając ją jednocześnie w nowe witraże. W czasie renowacji w 1939 roku na filarach odsłonięto gotyckie malowidła.

Kościół został mocno zniszczony w czasie II wojny światowej. Zniszczona została wieża i więźba dachowa, wypalone zostały wnętrze – ołtarze boczne, ambona, organy i ławy. Odbudowę rozpoczęto zaraz po zakończeniu działań wojennych i kontynuowano ją do 1950 roku. 1 grudnia 1992 roku papież Jan Paweł II podniósł grudziądzką parę do rangi kolegiaty. Papież Benedykt XVI 20 lipca 2010 roku podniósł kościół do godności Bazyliki Mniejszej.

Wyposażenie kościoła

Kościół p.w. św. Mikołaja jest budowlą gotycką, orientowaną, murowaną z cegły o układzie wendyjskim w prezbiterium i gotyckim w korpusie. Bryła pseudohalowa o trójprzęsłowym korpusie z nawą główną wyższą od bocznych, kryta jest dachem dwuspadowym. Dla wzmocnienia ścian wzniesiono dwu- i trzyuskokowe przypory. Czworoboczna, masywna wieża, nakryta jest dachem namiotowym z wieżyczką. W wieżę od zachodu wmurowano trzy terakotowe rzeźby z końca XIII w., pochodzące prawdopodobnie z kaplicy zamku krzyżackiego. Rzeźby te przedstawiają Matkę Boską z Dzieciątkiem oraz Chrystusa. Trzecia rzeźba została uszkodzona w czasie działań wojennych. Prezbiterium zamknięte jest trójbocz-

nie, z dobudowaną zakrystią od północy. Nad zakrystią znajduje się łoża na piętrze. W grubości murów między zakrystią a nawą mieści się cylindryczna klatka schodowa do łoży. Podobna klatka schodowa w grubości murów mieści się między ścianą nawy, a wieżą.

Wejście do świątyni od strony południowej prowadzi przez renesansową kruchtę z 1632 roku oraz od zachodu przez portal gotycki. W zwieńczeniu murów prezbiterium znajduje się tynkowany fryz opaskowy oraz gzyms profilowany. Na ścianie południowej zachowała się dekoracja rombowa z glazurowanej cegły.

Nawa główna zbudowana w równej wysokości i szerokości, co prezbiterium, oddzielone są od siebie tęczą o ostrym łuku. Nawy boczne są niższe, otwarte do nawy głównej ostrołukowymi arkadami wspartymi na ośmiobocznych filarach. Sklepienia kościoła żebrowe gwiaździste, jedynie w zakrystii sklepienie skrzyżowo-żebrowe.

Na ośmiobocznych filarach znajdują się późnogotyckie malowidła: na filarze południowo-wschodnim Chrystusa Eucharystycznego wyrastającego z kielicha i postaciami Najświętszej Marii Panny oraz św. Jana Ewangelisty. Na filarze południowo-zachodnim zachowała się głowa ze zniszczonej sceny. Na kilku filarach widoczne są także resztki renesansowych pseudoboniowań.

Wnętrze kościoła, po spustoszeniach uczynionych przez protestantów w okresie reformacji, pochodzi z okresu baroku. Ołtarz główny zbudowany w 1728 roku, odnowiony po uszkodzeniach wojennych, ze współczesnym obrazem patrona kościoła – św. Mikołaja. W górnej kondygnacji obraz Trójcy Św. w typie Pieta Naszego Pana, zaś w zwieńczeniu św. Jerzy, współczesny ołtarzowi. W ołtarzu liczne rzeźby: w dolnej kondygnacji św. Andrzeja, św. Pawła, Piotra i Judy Tadeusza. Ponad nimi św. Jan Nepomucen, Grzegorz Wielki, Mikołaj i Franciszek Ksawery. Ołtarz wieńczy rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem.

Ołtarze boczne zostały wykonane w 1954 roku pod kierunkiem Leonarda Torwirta, z użyciem fragmentów ołtarzy spalonych w 1945 roku, a pochodzących z przełomu XVII i XVIII wieku. Lewy – maryjny – z obrazem Matki Bożej z Dzieciątkiem z początku XVII wieku, w sukience srebrnej i połączanymi koronami подарowanymi 9 marca 2002 roku przez Jana Pawła II, zasłonięty obrazem Wniebowzięcia NMP z 1954 roku. W predelli obraz ze sceną Zwiastowania. W górnej kondygnacji ołtarza po bokach rzeźby świętych: Łukasza i Jana Ewangelisty. Z dawnego ołtarza zachowały się ażurowe kolumny o dekoracji chrząstkowej oraz predella. W prawym (południowym) ołtarzu zachowały się fragmenty kolumn i rzeźby świętych: Jana Chrzyciela, Jana

Ewangelisty i grupa Ukrzyżowania. Centralne miejsce zajmuje współczesny obraz adoracji Najświętszego Serca Pana Jezusa przez świętą Małgorzatę Marię Alacoque.

Wśród cennych zabytków sakralnych kościoła pw. św. Mikołaja znajduje się granitowa, romańska czara chrzcielniczy typu gotlandzkiego z XIII w., zdobiona ornamentem kwiatowym, charakterystycznymi smokami i maskaronami. Według legendy, chrzcielnica ta została przywieziona do Grudziądza przez wikingów podczas jednej z ich wypraw w górę Wisły. Dwie grani-

towekropielnice gotyckie z przełomu XIII i XIV wieku znajdują się w kruchtach – południowej i zachodniej. W kościele zachowały się cenne obrazy – w prezbiterium wczesnobarokowy św. Anny Samotrzcę z pocz. XVII wieku, pod wieżą obraz św. Mikołaja, malowany na desce, z początku XVII wieku. W nawie południowej znajduje się obraz Koronacji NMP z połowy XVII wieku, przeniesiony do kolegiaty z daw-

nej kaplicy zamkowej. Warto też obejrzyć barokowy obraz św. Rocha w srebrnej sukience i w koronie oraz późnobarokowy obraz św. Antoniego. W krużganku południowej można też zobaczyć wczesnobarokowe epitafium Jana Zygmunta Kostki, z kamienia i marmuru. Epitafium przedstawia popiersie zmarłego, herb i szczyt odcinkowy.

Kult maryjny

Lustracje z XVII wieku, zwłaszcza kanonika chełmińskiego Jana Strzesza informują o istniejącym w Grudziądzu wyjątkowym kulcie Najświętszej Marii Panny. Czczenie wizerunku Matki Bożej narodziło się najpewniej w czasie, gdy kościół pw. św. Mikołaja został odebrany katolikom i decyzją ówczesnej rady miasta jedynie w kaplicy Działyńskich mogły być prowadzone msze i modlitwy katolików. W tej kaplicy znajdować się miała figura Matki Bożej. Jednak ognisko kultu maryjnego wiąże się z obrazem znajdującym się ówczesznie przy ołtarzu w nawie północnej (lewej). Tam, wedle słów kanonika Strzesza, od niepamiętnych czasów zbierali się członkowie Bractwa Różańca Świętego. Tam także modlono się w różnych intencjach, które często spełniały się. Wokół obrazu wisiały srebrne ramy na liczne wota, zrabowane przez Szwedów w czasie potopu 1655-59. Uroczystość koronacji obrazu Matki Bożej z Dzieciątkiem w dniu 7 września 2002 roku zbiegła się z ustanowieniem kościoła pw. św. Mikołaja jako Diecezjalnego Sanktuarium Maryjnego, afiliowanego do Bazyliki Matki Bożej w Rzymie. Dziś Matka Boża Łaskawa jest Patronką Grudziądza, a Jej kult trwa nieustannie od niemal 400 lat.

Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej

ul. Kościelna 1/3, 86-300 Grudziądz

☎ 56 462-22-54

🏠 www.kolegiata.twoje-miasto.pl,

✉ poczta@kolegiata.twoje-miasto.pl

Msze św.:

- dni powszednie: 7.00, 8.30 i 18.00,

- niedziele i święta: 6.30, 8.30, 10.00, 11.30, 13.00, 18.00,

- dodatkowo w lipcu i sierpniu 19.30

Sanktuarium Błogostawionej Marii Karłowskiej w Jabłonowie Pomorskim

Sanktuarium utworzone 15 czerwca 1997 roku dekretem biskupa diecezji toruńskiej Andrzeja Suskiego w kaplicy zakonnej Domu Generalnego Siostr Pasterek.

Kaplica i pałac

Neogotycki pałac to przynajmniej trzecia budowla, jaka wznosi się na wzgórzu górującym nad Jabłonowem. Jeszcze za czasów Bolesława Chrobrego stał tu warowny gród, który nie przetrwał wojen przygranicznych z Prusami. W XVI wieku stał tu pałac książąt Jabłonowskich, który w siedemnastym stuleciu znalazł się w rękach wojewody chełmińskiego Jana Działyńskiego. Ten z kolei podarował pałac jezuitom z Grudziądza, którzy władali budynkiem aż do kasaty zakonu w 1773 roku. Wówczas majątek zakupił hrabia Stefan Narzymski i osiadł tu wraz z żoną Otolią Karwat – arystokratką węgierską. Stary pałac okazał się zbyt skromny dla Narzymskich, dlatego w 1853 roku przystąpiono do budowy nowej rezydencji, według projektu Fryderyka Stuelera, pod nadzorem miejscowego architekta Karola Lorenza. Budowę ukończono w 1859 roku i przystąpiono do prac dekoratorskich wewnątrz budynków, utrzymanych w stylu klasycystycznym.

Bryła pałacu została zbudowana w bardzo modnym wówczas stylu neogotyku angielskich posiadłości i zamków, o kształcie uwarunkowanym ukształtowaniem wzniesienia. Dla zmniejszenia „ciężaru” w wyglądzie bryły pałacu zastosowano wiele różnej wielkości okien zamkniętych półkolistie, zaś mniejsze wieże zbudowano na podstawie zapożyczonych z Anglii okrągłych wieżyczek z krenelażem. Jedyne najwyższa kwadratowa wieża nawiązuje do florenckiego renesansu.

Właściciele jabłonowskiego pałacu zmarli niespełna 10 lat po jego wybudowaniu i rodzinna rezydencja stała się własnością ich jedynej córki Marianny. Ta wyszła za księcia Ogińskiego, jednak wskutek szybkiej śmierci męża nie doczekała się potomstwa. Wiodła skromny żywot, oddana pomocy ubogim, do śmierci w 1914 roku. Pałac przeszedł w ręce rodziny Narzymskich, ale na krótko – wraz z wybuchem I wojny światowej rezydencję

zarekwirowały władze pruskie, kwaterując w niej żołnierzy. Wówczas skradziono cenniejsze wyposażenie pałacu – meble, obrazy, porcelanę, srebrne zastawy stołowe.

Po wojnie spadkobiercy Narzymskich nie potrafili udźwignąć ciężaru utrzymania tak dużej włości i sprzedali ją Państwowemu Bankowi Rolnemu w Grudziądzu, ten zaś wystawił posiadłość na sprzedaż.

Pałac w Jabłonowie zakupiła w 1930 roku Maria Karłowska, założycielka Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej. Zgromadzenie objęło posiadłość trzy lata później, tworząc w nim szkołę gospodarczą dla dziewcząt oraz dom generalny zgromadzenia. Matka Maria Karłowska nie doczekała wybuchu II wojny światowej – zmarła w 1935 roku.

Wybuch II wojny światowej oraz przejęcie pałacu przez hitlerowców i utworzenie w nim przejściowego obozu koncentracyjnego spowodowały nieodwracalne spustoszenia obiektu. Dzieła zniszczenia dokonało NKWD, które po wyzwoleniu Jabłonowa prowadziło w zabudowaniach gospodarczych obóz przejściowy.

Siostry Pasterki powróciły do pałacu już w marcu 1945 roku, kontynuując pracę wychowawczą nad dziewczętami, opiekę nad samotnymi matkami z dziećmi, służbę pielęgniarską oraz apostołstwo więzienne.

Kaplica, która stanowi sanktuarium, to sala pałacowa zaadaptowana na cele sakralne. Zgodnie z testamentem Matki Karłowskiej, jej prochy pochowano w sarkofagu pod kaplicą pałacową. Po beatyfikacji Marii Karłowskiej 6 czerwca 1997 roku przez Jana Pawła II i ustanowieniu kaplicy sanktuarium, prochy błogosławionej przeniesiono z sarkofagu do relikwiarza, który spoczywa pod ołtarzem kaplicy pałacowej.

Błogosławiona

Maria Karłowska urodziła się 4 września 1865 roku w Słupówce koło Kcyni, jako jedenaste dziecko szlacheckiej, wielkopolskiej rodziny. Pięć lat dzieciństwa, niezmiernie trudnych, Maria spędziła u brata swego ojca, gdy jej rodzice przeprowadzili się do Poznania. Już w młodości zafascynowała się dobrocią, miłością i miłosierdziem Dobrego Pasterza dla grzeszników. Jak On, starała się mieć oczy i serce otwarte na człowieka, szczególnie na

biednych, głodnych, chorych i opuszczonych.

Jesienią 1892 roku, podczas swych wędrówek po zaniedbanych dzielnicach Poznania, spotkała kobietę dotkniętą nędzą, parającą się prostytutką. Od tego dnia zaczęło się apostołstwo Marii Karłowskiej. Podjęła śmiałą decyzję ratowania dziewcząt, które uległy pokusie ciała i świata i zagubiły się w niemoralności.

Szybko pozyskała dla swego apostołatu odważne pomocnice: najpierw świecką wolontariuszkę – w jej mieszkaniu przyjmowała pierwsze podopieczne, a wkrótce potem kolejne osoby. W roku 1894 utworzyła ze swych pomocnic Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej. Mając do pomocy siostry, Matka Maria otwierała nowe Domy Dobrego Pasterza, czyli zakłady wychowawczo-resocjalizacyjne dla dziewcząt i kobiet „z ulicy”. Zaopatrywała je w odpowiednio przygotowane warsztaty rękodzielnicze, tworzyła ogrody, uznając pracę jako jeden ze sposobów rehabilitacji człowieka. Łącznie otworzyła 9 domów, w tym dwa szpitale dla kobiet wenerycznie chorych.

Maria Karłowska zmarła w opinii świętości 24 marca 1935 roku w Pniewie koło Chełmży.

Sanktuarium Błogosławionej Marii Karłowskiej Wzgórze Bł. Marii Karłowskiej

Jabłonowo – Zamek 19, 87-330 Jabłonowo Pomorskie

☎ 56 495-70-50 wew. 21

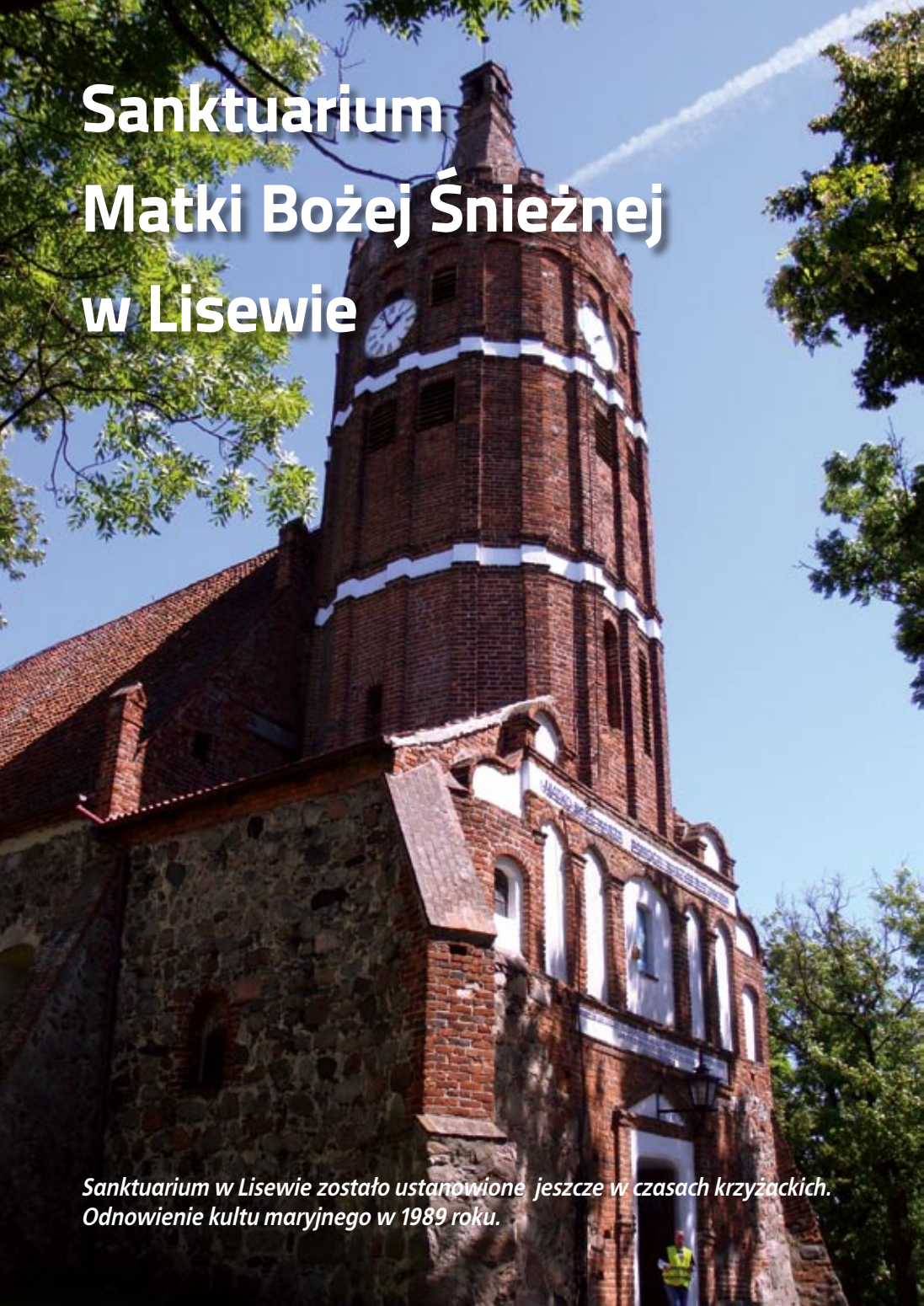
🏠 www.pasterki.diecezja.torun.pl,

✉ m.karlowska_xl@wp.pl, pasterki@diecezja.torun.pl

Msze św.:

- piątki, 7.00 Msza św. za polecających się wstawiennictwu Błogosławionej Matki Karłowskiej oraz 18.30 nabożeństwo Nieustannej Nowenny do Błogosławionej

Sanktuarium Matki Bożej Śnieżnej w Lisewie

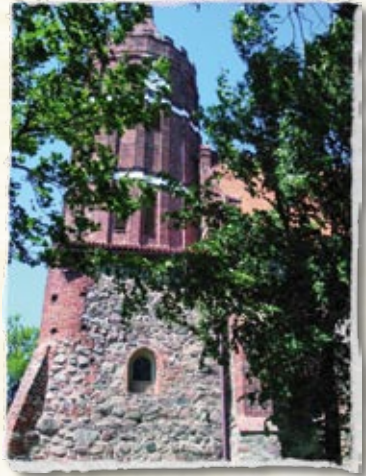
A photograph of the brick tower of the Sanctuary of the Snowy Mother in Lisewie. The tower is made of red brick with white decorative bands. It has a clock face on the left side and arched windows on the right. The base of the tower is made of rough-hewn stone. The sky is blue with a white contrail. Green trees are visible in the foreground and background.

*Sanktuarium w Lisewie zostało ustanowione jeszcze w czasach krzyżackich.
Odnowienie kultu maryjnego w 1989 roku.*

Historia parafii i kościoła

Parafia lisewska nosi dwa wezwania: Podwyższenia Krzyża Świętego oraz Najświętszej Marii Panny Śnieżnej. Pierwsze zostało nadane jeszcze w czasach krzyżackich, gdy pod koniec XIII wieku zbudowano murowany z kamienia polnego kościół. Wówczas świątynia posiadała skromną bryłę, zaś nieliczne przestrzenie między kamieniami uzupełniano ceglany murem. Na przełomie XV i XVI wieku od północy dobudowano kruchtę, zamienioną później na kaplicę. Jeszcze pod koniec XVI wieku dobudowano od zachodu korpus z charakterystyczną, 16-boczną wieżą, o skromnych cechach renesansowych. W XIX wieku, w efekcie mody na gotyk, dobudowano od południa neogotycką kruchtę, zaś wewnątrz zbudowano cztery sześcioboczne słupy, na których opiera się strop nawy kościoła.

Prezbiterium kościoła zbudowano na grobowej krypcie o kolebkowym sklepieniu. Wraz z nawą przykryte jest stropem płaskim, jedynie w zakrystii zachowało się oryginalne, gotyckie sklepienie krzyżowe. W kruchcie pod wieżą zachowało się XVI-wieczne sklepienie kolebkowe z lunetami, w które wtopiono dwa medaliony.

Wyposażenie kościoła

Główny ołtarz zbudowany w 2 połowie XVIII wieku w stylu rokokowym, pochodzi z kościoła franciszkanów w Chełmnie. W dolnej części ołtarza znajdują się dwie drewniane rzeźby: św. Jakuba Starszego i nieznanego biskupa, zaś w zwieńczeniu: Boga Ojca i dwóch aniołów. Niegdyś w ołtarzu spoczywał obraz przedstawiający św. Wojciecha; obecnie Jezusa Chrystusa Ukrzyżowanego. Dwa ołtarze boczne z ok. 1700 roku zbudowano w stylu barokowym. Ołtarz prawy z obrazem patronki sanktuarium – Matki Bożej z Dzieciątkiem, w typie Śnieżnej, pochodzi z połowy XVII wieku. Matkę Bożą ubrano w srebrną sukienkę, zaś Dzieciątko w pozłacanej. Na głowach mają pozłacane korony. W zwieńczeniu ołtarza maryjnego znajduje się barokowy obraz św. Barbary, namalowany ok. 1700 roku.

Wśród zabytków wyposażenia sakralnego lisewskiego sanktuarium na uwagę zasługuje gotycka chrzcielnica z XIII wieku – zbudowana z granitu, w kształcie dwunastokąta, bez stopy. Ciekawa jest także rokokowa ambona z połowy XVIII wieku oraz bardzo prosty w formie, późnobarokowy konfesjonał. Koniecznie należy się też zatrzymać przy epitafiach: manierystycznym rodziny Kostków z 1571 roku, naciennym, dwukondygnacyjnym, z płaskorzeźbami figuralnymi, o bogatej dekoracji okuciowej. Centralne miejsce epitafium zajmuje scena Sądu Ostatecznego. Pod nią na sarkofagu leży postać zmarłego, po boku którego znajdują się klęczący członkowie rodziny. Drugie epitafium wystawiono księdzu Dąbrowskiemu, zmarłemu w 1851 roku. Epitafium jest zbudowane z drewna w stylu rokokowo-klasycystycznym i przedstawia owalny portret zmarłego oraz płaskorzeźbione emblematy śmierci.

Kult maryjny

Jak podają historyczne źródła kościelne, kult Matki Bożej w sanktuarium w Lisewie rozpoczął się jeszcze w średniowieczu. Prawdopodobnie wskutek silnych ruchów reformacyjnych na lata został zarzucony i zapomniany. Staraniem tutejszego proboszcza Gerarda Gromowskiego, kult maryjny został odnowiony w 1989 roku. Wtedy też w parafii zapoczątkowano nowenny środowe, które do dziś przyciągają do kościoła licznych wiernych. Parafia udokumentowała liczne łaski i uzdrowienia, jakie wydarzyły się za sprawą cudownego obrazu Maryi.

Sanktuarium Matki Bożej Śnieżnej w Lisewie

ul. Wybudowania Wąbrzeskie 1, 86-230 Lisewo

☎ 56 676-86-04

🏠 www.sanktuariumwlisewie.pl,

✉ ggromow@kki.net.pl

Msze św.:

- dni powszednie: 17.00 (zimą), 18.00 (latem),
- niedziele i święta: 8.00, 9.30, 11.00, 15.00,
- święta zniesione: 8.00, 10.00, 17.00 (zimą), 18.00 (latem).

Sanktuarium Matki Bożej Rywałdzkiej w Rywałdzie

Kult Maryjny w Rywałdzie ma swoje początki u schyłku średniowiecza.

Historia parafii i kościoła

Rywałdzka parafia założona była zapewne jeszcze w XIV wieku, a pierwszy drewniany kościół, według zapisków, spłonął w czasie XV-wiecznych wojen polsko-krzyżackich. Kolejną drewnianą świątynię dla wiernych z Rywałdu wybudowano w 1590 roku, lecz i ten kościół nie oparł się zniszczeniom wojennym – po szwedzkim potopie musiano go rozebrać. Obecny kościół wznoszono w latach 1689-1733, staraniem Piotra Czapskiego, starosty radzyńskiego. Piętnaście lat po oddaniu kościoła parafii, do Rywałdu sprowadzono zakon kapucynów, dla których wybudowano klasztor. Zakonnicy przebywali tu aż do kasaty klasztoru w 1823 roku, jednak po 1945 roku ponownie objęli rywałdzkie duszpasterstwo.

Pierwotne wezwanie kościoła Narodzenia Najświętszej Marii Panny zastąpiono wezwaniem św. Sebastiana (do dziś). Kościół zbudowany jest w stylu barokowym, murowany z cegły i otynkowany. Orientowany. Prezbiterium kościoła jednoosiowe, krótkie, zamknięte jest trójbocznie. Po jego bokach znajdują się dwa niewielkie pomieszczenia, w przedłużeniu zakrystia, chór zakonny oraz przejście do klasztoru. Nawa jest szersza i wyższa, czteroprzęsłowa, z piątym nieco węższym przęsłem, po którego bokach znajdują się dwa kwadratowe pomieszczenia. To pozostałość po dwóch wieżach, jakie zbudowane były na froncie korpusu kościoła. Wieże te usunięto po objęciu kościoła przez kapucynów w 1748 roku.

W przęśle powieżowym zbudowano chór muzyczny. Prezbiterium kościoła kryte jest sklepieniem konchowym na gurtach, zaś nawa pozornym sklepieniem kolebkowym. Na sklepieniu prezbiterium znajduje się polichromia rokokowa, z aniołkami i ornamentami grzebykowymi. W nawie polichromia pochodząca z czasów renowacji kościoła 1893-94, wykonana przez pelplińskiego artystę Stefana Lewickiego. Fasada zachodnia jest trójdzielna, z boniowaniem. Portal częściowo przysłonięty jest kruchtą z 1778 roku, ujętą w narożach pilastrami, zwieńczoną szczytem o falistym wykroju, w którym znajduje się data budowy.

Wyposażenie kościoła

Wnętrze kościoła urządzone w stylu późnobarokowym, w typie wystrojów kapucyńskich. Ołtarz główny zbudowany w połowie XVIII wieku z bramkami po bokach, ponad którymi znajdują się rzeźby śś. Grzegorza i Sebastiana. Pośrodku ołtarza znajduje się drewniana rzeźba Matki Bożej z Dzieciątkiem tronującej z końca XIV wieku, ubrani w sukienki haftowane z XVII wieku i korony rokokowe. Zwieńczenie ołtarza zdobi współczesny obraz Trójcy Świętej. W ołtarzu umieszczono liczne wota dziękczynne, w większości srebrne, pochodzące z XVIII i XIX wieku. Po bokach nawy znajduje się sześć ołtarzy bocznych zbudowanych w stylu barokowo-klasycystycznym na przełomie XVIII i XIX wieku. W ołtarzach tych znajdują się: rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego oraz barokowe obrazy: św. Feliksa z Cantalicio, św. Antoniego z Dzieciątkiem, św. Tekli, św. Małgorzaty. W zwieńczeniach ołtarzy znajdują się obrazy świętych franciszkanów.

Na uwagę zasługuje piękna barokowa chrzcielnica z XVIII wieku, w kształcie anioła dźwigającego czarę z rzeźbą św. Jana Chrzciciela na pokrywie. W zakrystii warto zobaczyć dwa relikwiarze rokokowe oraz zabytkowe feretrony. Z trzech dzwonów rywałdzkiego kościoła dwa pochodzą z rozebranego przed 200 laty kościoła w Bursztynowie, trzeci odlany w 1700 roku na potrzeby tutejszego kościoła.

Kult maryjny

Wiele lat przed wybudowaniem kościoła do przydrożnej kapliczki ściągaly rzesze wiernych. To za sprawą rzeźby Matki Bożej z Dzieciątkiem, zwaną obecnie Matką Bożą Rywałdzką. Według podań, kapliczka stała dokładnie w tym miejscu, w którym dziś wznosi się dzisiejszy kościół. Gdy przedziwna jasność otaczająca figurę oraz pierwsze cuda zapoczątkowały kult Madonny, przeniesiono rzeźbę do kościoła w pobliskim Radzynie Chełmińskim. Po krótkim czasie figura znów stanęła w rywałdzkiej kapliczce i za każdym razem, gdy ktoś próbował ją przenieść, figura dziwnym

sposobem wracała na dawne miejsce. Wtedy to postanowiono wybudować w Rywałdzie pierwszy kościół, do którego z całej ziemi chełmińskiej poczęły ciągnąć rzesze pielgrzymów.

W dwudziestoleciu międzywojennym Rywałd stał się miejscem pielgrzymek Romów. Wszystko to za sprawą cudu, jakiego doświadczyła młoda Cyganka z taboru, który zatrzymał się nieopodal klasztoru. Zdesperowana matka położyła przed figurą Madonny swe konające dziecko i żarliwie modliła się o jego ratunek. Gdy maleństwo następnego dnia obudziło się zupełnie zdrowe, Cyganka jako wotum dziękczynne złożyła swój największy atrybut kobiecości – piękny warkocz czarnych jak smoła włosów.

Z nich wykonano dwie peruki – dla Matki Boskiej i Dzieciątka, a od dnia cudownego uzdrowienia Rywałd stał się sanktuarium Matki Cyganów.

Uwięzienie Prymasa Tysiąclecia

Klasztor kapucynów był także areną niezwykłych wydarzeń politycznych. 26 września 1953 roku u furty klasztornej stanęli funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa z niecodziennym więźniem – internowanym dzień wcześniej Prymasem Polski, kardynałem Stefanem Wyszyńskim. Przyczyną aresztowania Prymasa było narastające od czasu „Porozumienia” z 1950 r. napięcie między Kościołem a ludową władzą. Przysłowiowym

„gwoździem do trumny” okazał się list biskupów polskich z 8 maja 1953 r., w którym biskupi pisali „Rzeczy Bożych na ołtarzach cesarza składać nam nie wolno. Non possumus!” Autorem tych słów był w istocie Prymas Wyszyński.

Przyjazd kardynała utrzymywano w wielkiej tajemnicy. Już od samej Warszawy samochód, którym wieziono Wyszyńskiego, miał okna zamazane błotem. W skromnej, kapucyńskiej celi pozaklejano okna gazetami, nikt też z mieszkańców klasztoru nie wiedział, kim jest przywieziony przez bezpieczeństwo więzień. Kardynał Stefan Wyszyński pod żadnym pozorem nie miał wiedzieć, dokąd Go przy-

wieziono. Funkcjonariusze SB nie zauważyli jednak w kapucyńskiej celi obrazu z widokiem ołtarza głównego tamtejszego kościoła i napisem: „Matko Boża Rywałdzka - pociesz strapionych”. Jak wspominał kardynał Wyszyński – to pierwsze słowa przeczytane w miejscu uwięzienia i zarazem „pierwszy głos przyjazny, który wywołał wielką radość”.

Prymasa Polski wywieziono do więzienia w Stoczku Warmińskim 12 października 1953 roku, jednak kardynał pozostawił po sobie wieczną pamiątkę – stacje Męki Pańskiej na ścianach rywałdzkiej celi. Narysowane Jego ręką stacje Drogi Krzyżowej udało się ukryć kapucynom pod szklanymi szybkami, zabielenymi dla niepoznaki. Po upadku stalinizmu zakonnicy odkryli cenną pamiątkę, którą możemy oglądać do dziś.

Celę Prymasa Tysiąclecia zachowano do dziś bez zmian, ze wszystkimi sprzętami, które służyły Wyszyńskiemu. W klasztorze urządzono także izbę pamięci, zawierającą liczne pamiątki i rzeczy osobiste kardynała. Należą do nich m.in.: biret kardynalski, długopis i ołówek, którego kard. Stefan Wyszyński używał na konklawe w 1956 roku. Są również zdjęcia z życia Prymasa, najważniejsze publikacje książkowe.

Pobył Kardynała Wyszyńskiego w Rywałdzie Bracia Kapucyni upamiętnili fundując tablicę z brązu, na której umieszczono podobiznę Prymasa i okolicznościową notatkę.

Sanktuarium Matki Bożej Rywałdzkiej w Rywałdzie

Rywałd Królewski 48, 87-220 Radzyń Chełmiński

☎ 56 688-68-97

🏠 www.rywald.kapucyni.pl,

✉ kaprywald@o2.pl

Msze św.:

- dni powszednie: 7.00, 17.00,

- niedziele i święta: 9.00, 11.00, 17.00,

- święta zniesione: 7.00, 17.00

Sanktuarium Matki Bożej Mokrzyńskiej w Mokrem

Kult Matki Bożej trwa od ok. 1730 roku.

Historia parafii i kościoła

Parafia w Mokrem została założona najprawdopodobniej pod koniec XIII w., a pierwsza oficjalna wzmianka o istnieniu lokalnej wspólnoty religijnej widnieje na powtórnym akcie lokacyjnym dla wsi, wystawionym przez gruziędzkiego komtura Siegharda ze Schwarzburga w 1324 roku. Obecny i zarazem pierwszy kościół we wsi zbudowano w tym samym czasie, nadając mu wezwanie Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (do dziś).

W czasie reformacji, w latach 1548-1572 kościół użytkowali luteranie, pozostawiając świątynię w fatalnym stanie technicznym. W 1620 roku kościół ponownie przeszedł w ręce katolików, jednak już osiem lat później został spalony przez Szwedów. Gruntowny remont kościoła przeprowadzono w latach 1641-50; wówczas wewnątrz zyskało także nowy, barokowy wystrój.

We wszystkich przedsięwzięciach, szczególnie materialnych, pomagały okoliczne rodziny: Białachowscy, Reichenbachowie, Dąbscy i Borowscy.

Mokrzański kościół wybudowany jest w stylu gotyckim, orientowany, murywany z cegły (ściany w układzie wendyjskim, szczyty i wieża w układzie mieszanym), na cokole kamiennym. Salowy, oskarpowany we wschodnich narożach korpus na rzucie prostokąta,

z prostokątną zakrystią od północy, kruchłą boczną od południa i kwadratową, oskarpowaną w narożach trójkondygnacyjną wieżą od zachodu. Ściany kościoła obiega tynkowany fryz paskowy, zaś ich zwieńczenie stanowi profilowany XVII-wieczny gzyms. W zakrystii zastosowano sklepienie kolebkowe, zaś w korpusie i w kruchcie sklepienie kolebkowe pozorne.

Wyposażenie kościoła

Wystrój wnętrza, z nielicznymi wyjątkami, reprezentuje okres baroku. Ołtarz główny, wczesnobarokowy, trójkondygnacyjny, z dekoracją okuciową i chrząstkową, zbudowany około 1641 r. Centralne miejsce ołtarza zajmuje obraz Koronacji NMP w srebrnej, trybowanej i grawerowanej sukience. Obraz zasłaniany

jest innym – przedstawieniem Świętej Rodziny. W predelli (podstawie nastawy ołtarzowej) znajduje się obraz Ostatniej Wieczerzy. Retabulum podtrzymywane jest po bokach przez płaskorzeźbione postacie Mojżesza i Aarona, zaś w polach bocznych widnieją rzeźby śś. Stanisława i Wojciecha. Na belkowaniu znajdują się rzeźby świętych Piotra i Pawła. Na uszakach ołtarza znajdują się obrazy św. Jana Chrzciciela i Alegoria Zgody, zaś na przedostatniej kondygnacji ołtarza obraz św. Jana Ewangelisty. W zwieńczeniu widnieje obraz św. Kazimierza.

Ołtarz boczny, według podań miejscowej ludności, pochodzi prawdopodobnie z kościoła jezuickiego w Grudziądzu. Zbudowany w drugiej ćwierci XVIII wieku, posiada trójboczną nadstawę, pośrodku której znajduje się osiemnastowieczny obraz NMP Stella Maris.

Na uwagę zasługuje piękna ambona późnorennesansowa, ufundowana ok. 1650 roku przez chłopów z Zakurzewa. Na korpusie ambony namalowane są postacie ewangelistów i Chrystusa Salvatora, zaś na parapecie schodów świętych Piotra i Pawła. Na podstawie ambony namalowane są personifikacje 3 cnót kardynalnych, zaś na baldachymie rzeźba pelikana – symbolu rodzicielskiej troski. Warto też zwrócić uwagę

na XVII-wieczną chrzcielnicę z rzeźbą św. Jana Chrzciciela na ażurowej pokrywie. Jednak najstarszymi zabytkami mokrzańskiego kościoła są granitowa kropielnica gotycka z przełomu XIII i XIV wieku oraz piękna, ludowa rzeźba gotycka tronującej św. Anny z Marią na kolanach, z przełomu XIV i XV wieku.

Kult maryjny

Trwający do dziś kult maryjny jest udokumentowany zapisami uzdrowień (również współczesnych) oraz uzyskanych łask. Wyrażają się one pozostawionymi w sanktuarium wotami, których znajduje się tu około 200, w tym dwie wyjątkowo cenne srebrne plakietki wotywno z osiemnastego stulecia. Do sanktuarium, szczególnie w dzień odpustu przypadający 15 sierpnia, od XIX wieku przybywają liczne pielgrzymki, nie tylko z sąsiednich parafii.

W okresie zaboru pruskiego wędrowali tu pątnicy z obszarów położonych po zachodniej stronie Wisły, przepływający się łodziami przez rzekę. W latach międzywojennych wśród pielgrzymów byli również przybysze z Prus Wschodnich, często nielegalnie przekraczający granicę państwa. W czasie okupacji hitlerowskiej sanktuarium w Mokrem było nieczynne. Obecnie z okazji odpustu gromadzą się tu liczne rzesze wiernych, przybywający z Grudziądza oraz z odległych pomorskich miejscowości.

Muzeum

Odwiedzając sanktuarium w Mokrem warto poprosić tutejszego proboszcza o otwarcie małego muzeum, będącego filią Muzeum Diecezjalnego w Pelplinie. Muzeum mieści się w dawnej organistowce i kryje wiele skarbów liturgicznych,

jak szaty, pastorały, monstrancje, kielichy i inne. Do najcenniejszych należą ornaty: niebieski z tkaniny uszyty na początku XIX wieku, z aplikowanymi na kolumnie elementami srebrnego haftu prawdopodobnie z drugiej połowy XVII wieku. Ornat czerwony, z kolumną z tkaniny o motywach orientalnych, uszyty w pierwszej połowie XVIII wieku, posiada boki z fragmentami pasa polskiego z końca XVIII wieku.

Sanktuarium Matki Bożej Mokrzańskiej

Mokre 2

86-302 Grudziądz

☎ 56 468-13-25

Msze św.:

- dni powszednie: 8.00 i 17.00,

- niedziele i święta: 8.00, 11.00

Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Chełmnie

*Początki kultu udokumentowane są od połowy XVII wieku,
choć prawdopodobnie do cudownego wizerunku Matki Bożej
wierni przybywali już w czasach średniowiecza.*

Historia parafii i kościoła

Kościół archiprezbiterialny pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP został zbudowany w latach 1280-1320, w miejscu wcześniejszego, przedkrzyżackiego. Parafia natomiast istniała tu na pewno już 1233 roku. W 1519 roku kościół ustanowiono kolegiatą. Odnawiany w latach 1659-60, 1843 i 1864. Kompleksową renowację z ducha neogotyku przeprowadzono w latach 1883-84. W roku 1925 odkryto pod tynkami polichromię gotycką.

Chełmińska fara jest kościołem gotyckim, orientowanym, zbudowanym z cegły o układzie gotyckim i wendyjskim oraz ze sztucznego kamienia i piaskowca. Budowany w 3 etapach: najpierw prezbiterium (1280-90), następnie korpusu z nawą główną i północną, a także założenie murów obwodowych westwerku (początek XIV wieku). Ostatnim etapem była budowa nawy południowej i filarów między nawowych oraz budowa dolnych kondygnacji wież (przed 1320 rokiem). Wie-

za północna została nadbudowana w 1501 roku, południowa zaś została nieukończona. Kościół ma wewnątrz filarowej hali trójnawowej, z wydzielonym prezbiterium zamkniętym prosto, o korpusie zbliżonym do kwadratu, o nawach równej szerokości. Na przedłużeniu naw ku prezbiterium znajdują się dwie kaplice, najpewniej w pomieszczeniach będących pierwszą kondygnacją niezrealizowanych wież. Kaplica południowa Matki Bożej Bolesnej, fundowana w 1560 roku jako kaplica grobowa Jana Niemojewskiego, kasztelana chełmińskiego. Północna kaplica Bożego Ciała wzmiankowana już w 1412 roku, została silnie przekształcona w latach 1685-95. Wejście do kościoła przez portal gotycki w ścianie zachodniej (wieżowej) oraz przez dwie kruchty: północną gotycką i południową barokową. Zarówno nawy, jak i prezbiterium kryte są sklepieniem krzyżowo-żebrowym.

Wyposażenie kościoła

Barokowy ołtarz główny zbudowany w 1710 roku zajmuje całą szerokość prezbiterium. Po bokach ołtarza znajdują się bramki, na których płaskorzeźby Michała

Archanioła i Gabriela. W ołtarzu rzeźby św. Piotra i Pawła z końca XVII wieku i w zwieńczeniu Chrystusa Salvatora między dwoma aniołami z rogami obfitości i postaciami czterech ewangelistów. Pośrodku ołtarza obraz Wniebowzięcia NMP, w zwieńczeniu Trójcy Św. W medalionach obrazy świętych Sebastiana i Franciszka.

Przy filarach znajdują się parami ołtarze boczne: św. Jana Nepomucena, św. Jakuba, św. Anny Samotrzec, św. Rodziny, Przemienienia, Trzech Króli, św. Rocha, św. Barbary, św. Homobonusa. W kaplicy południowej znajduje się ołtarz barokowy z 1699 roku, w kształcie bogatej ramy z parą aniołów po bokach, narzędziami męki oraz herbami Marczewskich – fundatorów kaplicy i miasta Chełmna (9 wzgórz) w medalionach. Środek ołtarza zajmuje obraz Pieta, tzw. Matka Boża Chełmińska z I połowy XVII wieku. Podstawa ołtarza obita jest licznymi plaketami wotywnymi. W kaplicy północnej znajduje się ołtarz barokowy, zbudowany w latach 1685-95, z kręconymi kolumnami, płaskorzeźbą Ostatniej Wieczery pośrodku oraz rzeźbami śś. Wojciecha i Stanisława u dołu oraz Karola Boromeusza, Kazimierza Królewicza i Augustyna w górnej kondygnacji. Ołtarz wieńczy Chrystus Zmartwychwstały wśród puttów. Nad ołtarzem baldachim podtrzymywany przez aniołów.

W kościele jest także kilka innych zabytków wartych zwrócenia uwagi. Należy do nich rokokowa ambona z 4 ćwierci XVIII wieku, z rzeźbą św. Heleny na baldachimie i płaskorzeźbą gołębiczy na podniebiu. Ponad nawami znajdują się trzy chóry muzyczne, z pięknymi prospektami organowymi, przy czym najstarszy barokowy, z około 1690 roku, trójdzielny, zwieńczony rzeźbą św.

Jana Ewangelisty, znajduje się nad nawą północną. W kruchcie południowej znajduje się romańska chrzcielnica typu gotlandzkiego, obecnie używana jako kropielnica. Na wielobocznej czaszy znajdują się płaskorzeźby gryfa, dwugłowego ptaka, konia i smoka. Jej powstanie datuje się na I połowę XIII wieku. Stalle w prezbiterium wykonano z użyciem fragmentów stall gotyckich, reprezentują styl późnorennesansowy i manierystyczny, jedynie obrazy znajdujące się w ich zapleczkach pochodzą z okresu baroku.

Jana Ewangelisty, znajduje się nad nawą północną. W kruchcie południowej znajduje się romańska chrzcielnica typu gotlandzkiego, obecnie używana jako kropielnica. Na wielobocznej czaszy znajdują się płaskorzeźby gryfa, dwugłowego ptaka, konia i smoka. Jej powstanie datuje się na I połowę XIII wieku. Stalle w prezbiterium wykonano z użyciem fragmentów stall gotyckich, reprezentują styl późnorennesansowy i manierystyczny, jedynie obrazy znajdujące się w ich zapleczkach pochodzą z okresu baroku.

Kult maryjny

Jeszcze w czasach średniowiecza, a z całą pewnością od początku XVII wieku, wizerunek Matki Boskiej znajdujący się w kapliczce na piętrze Bramy Grudziądzkiej odbierał cześć od pielgrzymujących tu mieszkańców ziemi chełmińskiej. Według miejscowych podań, obraz miał wisieć pierwotnie przy cudownym źródleku nieopodal murów obronnych Chełmna, jednak oprócz legendy nie zachowały się żadne źródła. Legenda głosi, że na stoku jednego ze wzgórz, na których położone jest miasto, ubogiemu, niewidomemu pastuszkowi ukazała się Matka Boża, okazując mu łaskę i przywracając wzrok.

Od 1649 roku cudowny wizerunek Piety znajduje się w południowej kaplicy kościoła farnego, noszącej wezwanie Wniebowzięcia NMP. Pieta umieszczona jest pięknym barokowym ołtarzu, który sam w sobie jest wielkim wotum ofiarnym. Szczególnymi podziękowaniami za okazane łaski i cuda są ogromna złociona rama oraz kilkadziesiąt plaketek wotywnych, na których przedstawione są części ciała i liczne serduszka. Na uroczystości odpustowe w Nawiedzenie NMP, przypadające 2 lipca, przybywano już kilka dni wcześniej, by wziąć udział w czterdziestogodzinnym nabożeństwie połączonym z wystawieniem Najświętszego Sakramentu. W 1717 roku, wskutek działań tutejszych misjonarzy i biskupa Seweryna Szczukę, papież Klemens XI ustanowił odpust zupełny dla czterdziestogodzinnego nabożeństwa, rozpoczynającego się 29 czerwca i kończącego w wigilię święta Nawiedzenia NMP. W 1754 roku, po uzyskaniu zgody papieża, na skronie Maryi założono korony papieskie – pierwsze korony maryjne na ziemi chełmińskiej i w Prusach. Uroczystość Nawiedzenia NMP otrzymała decyzją papieża Piusa VI w 1792 roku odpust zupełny.

Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej

ul. Franciszkańska 8, 86-200 Chełmno

☎ 56 686-00-32

🏠 www.wnmpchelmno.pl,

✉ parafia@wnmpchelmno.pl

Msze św.:

- dni powszednie: 7.00, 8.30 i 18.00,

- niedziele i święta: 7.00, 8.00, 9.30, 11.00, 12.30, 18.00,

- święta zniesione: 7.00, 8.30, 11.00, 18.00.

Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej w Wąbrzeźnie

Kult maryjny trwa nieprzerwanie od ponad 300 lat.

Historia parafii i kościoła

Pierwsze wzmianki o parafii w Wąbrzeźnie pochodzą jeszcze z czasów przedkrzyżackich. Kościół pod wezwaniem świętych apostołów Szymona i Judy Tadeusza został zbudowany przez biskupa Ottona w latach 1323-49. Odbudowany po spaleniu w latach 1699 – 1712. Fundacją mieszczan dobudowano niską wieżę od zachodu. W 1902 roku kościół gruntownie przebudowano, dobudowując nawy boczne oraz podwyższając wieżę. Kościół pierwotnie gotycki, obecnie silnie zniekształcony neogotycką rozbudową. Orientowany, zbudowany jest z kamienia i cegły. Pierwotnie jednonawowy z wydzielonym prezbiterium, obecnie trójnawowy. Z pierwotnego kościoła zachowane jest krótkie prezbiterium z przylegającą od północy zakrystią, ściany nawy głównej z wykutymi arkadami oraz dolna kondygnacja wieży. Wnętrze nakryte jest pozornym sklepieniem oraz stropami belkowanymi.

Wyposażenie kościoła

Główny ołtarz wąbrzeskiego kościoła zbudowany na początku XVIII wieku w stylu barokowym, z rzeźbami trąbiących aniołów i adorowaną Trójcą Świętą w zwieńczeniu. Pośrodku ołtarza znajduje się obraz Matki Bożej, zwanej Wąbrzeską, z połowy XVII wieku, przedstawiający Niepokalaną depreczając głowę węża, trzymającą w prawej dłoni białą lilię, a Jej głowę otacza aureola z dwunastu gwiazd. Obraz ten przysławiany jest wizerunkiem świętych patronów parafii. Święty Szymon i święty Juda stoją obok siebie, odziani w długie szaty, trzymając swe atrybuty.

Ołtarze boczne zbudowane w stylu barokowym. Ołtarz lewy z gotycką rzeźbą Matki Bożej z Dzieciątkiem, przeniesioną z kaplicy zamku w Wąbrzeźnie. W otoczeniu rzeźby znajdują się liczne wota, najstarsze z XVIII wieku. Ołtarz prawy ze współczesnym krucyfiksem oraz popiersiem Boga Ojca w zwieńczeniu.

W kościele znajduje się kilka cennych zabytków, m.in. gotycka kropielnica z granitu, obraz Chrystusa na Górze Oliwnej z przełomu XVI i XVII wieku, barokowy obraz Franciszka Ksawerego z XVIII wieku oraz późnobarokowy obraz świętych Piotra i Pawła.

Kult maryjny

Obdarzony czcią cudowny obraz Matki Bożej Brzemiennej rozpoczął kult maryjny w wąbrzeskiej parafii 3 czerwca 1685 roku, z przeniesieniem obrazu z Kowalewa Pomorskiego.

go. Zgodnie z zapiskami duchowieństwa z tamtego okresu, obraz Maryi depczącej głowę węża, trzymającej w dłoni białą lilie, otoczonej 12 gwiazdami, przeszła z kościoła w Kowalewie do Wąbrzeźna w uroczystej procesji wiernych ziemi chełmińskiej.

Z relacji przodków, którzy uczestniczyli w procesji, możemy dowiedzieć się o niezwykłym zjawisku, które miało wtedy miejsce, pola żyta starowane przez rzeszę pielgrzymów, drugiego dnia ponownie zaczęły kwitnąć świeżymi kłosami.

W kronikach parafialnych odnotowane są liczne uzdrowienia, m.in. chorej po porodzie kobiety, odzyskanie wzroku przez mężczyznę, uzdrowienie 2 letniego chłopca. We współczesnej historii Sanktuarium również odnotowuje się wiele łask uzyskanych z pośrednictwem Matki Bożej. Dowodem tej czci są liczne wota. Wota starsze są w kształcie oka lub kończyn, wota nowsze to najczęściej ryngrafy lub złote i srebrne serca. Ze złożonych w ostatnich latach przedmiotów, wykonano dla Matki Bożej koronę wotewną, nałożoną uroczyście przez biskupa toruńskiego Andrzeja Suskiego w 2002 roku. Co ciekawe, stan brzemienny Matki Bożej Wąbrzeskiej, odkryto dopiero w czasie prac konserwatorskich w 1971 roku. Podjęto wówczas decyzje o wyjęciu obrazu z rokokowego feretronu i umieszczeniu w ramie, co uniemożliwiło odtąd uczestnictwo obrazu w procesjach, ale jednocześnie przyczyniło się do lepszego zabezpieczenia Świętego wizerunku. Po zdjęciu z obrazu srebrnej sukienki i odsłonięciu pierwotnej warstwy malarskiej, odkryto, że Matka Boża jest w stanie brzemiennym. Fakt ten spowodował odnowienie kultu maryjnego i nowe objawienia.

Sanktuarium Matki Bożej Brzemiennej

ul. Górna 13, 87-200 Wąbrzeźno

☎ 56 688-14-76

🏠 www.sanktuarium-wabrzezno.pl,

✉ biuro@sanktuarium-wabrzezno.pl

Msze św.:

- dni powszednie: 7.15, 8.00 i 18.30,

- niedziele i święta: 7.00, 8.30, 10.00, 11.15, 12.30, 18.00,

- święta zniesione: 7.15, 8.00, 10.00, 17.30, 18.30.

Sanktuarium Najświętszej Marii Panny Matki Kościoła w Płochocinie

Kult maryjny dokumentuje się już w XVII wieku.

Historia parafii i kościoła

Po raz pierwszy parafia w Płochocinie pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela (obecnie pw. św. Wawrzyńca i Matki Kościoła) wzmiankowana została w dokumentach z lat 1398 – 1400. W miejscu obecnego kościoła wznosiły się wcześniej przynajmniej dwie świątynie – pierwsza zbudowana jeszcze w średniowieczu, druga, konstrukcji szkieletowej, wzniesiona była w 1700 roku, fundacji Aleksandra Czapskiego, podkomorzego malborskiego. Obecny kościół, zbudowany w stylu neogotyckim, powstał w 1891 roku.

Wyposażenie kościoła

Choć w obecnej, dość młodej świątyni znajduje się kilka ciekawych zabytków sakralnych, to tylko niewielka ich część pochodzi z poprzedniego kościoła w Płochocinie. Ołtarz główny zbudowany w stylu rokokowym w drugiej połowie XVIII wieku, z bramkami po bokach. W ołtarzu rzeźby świętych: Ambrożego, Augustyna (po bokach) oraz św. Kazimierza i nierozpoznanego świętego w górnej kondygnacji. Pośrodku ołtarza znajduje się barokowy obraz Najświętszej Marii Panny z Dzieciątkiem (Łaskawej), autorstwa nadwornego malarza króla Władysława IV, Bartłomieja Strobla. W górnej części ołtarza znajduje się barokowy obraz św. Katarzyny z XVIII wieku oraz Veraicon (św. Weronika z chustą, w której odbiła się twarz Chrystusa) z XIX wieku. Po bokach nawy znajdują się dwa ołtarze boczne regencyjne z pierwszej połowy XVIII wieku. W lewym ołtarzu obraz św. Barbary i rzeźba Michała Archanioła, w prawym obraz św. Rocha z 1892 roku, zaś w zwieńczeniu barokowe rzeźby świętych: Antoniego Padewskiego, Franciszka i Anioła Stróża.

Najstarszym zabytkiem płochocińskiego kościoła jest granitowa kropielnica gotycka. Warto zwrócić uwagę na kropielnice przyścienne z XVIII wieku oraz dwa konfesjonały rokokowe z końca XVIII wieku. Koniecznie też trzeba zobaczyć barokowe epitafium Franciszka Jasińskiego, zmarłego w 1731 roku, z portretem trumiennym malowanym na blasze, w bogatej ramie.

Kult maryjny

Choć Kościół ustanowił sanktuarium w Płochocinie dopiero w 1970 roku, kult Najświętszej Marii Panny dokumentowany był już w XVII wieku, o czym świadczą wota i podania miejscowej ludności. Dokumentacja dotycząca sanktuariów Diecezji Pelplińskiej z początku XX wieku wspomina o 2 cudach, które ocaliły dzieci: pierwszy dotyczył przywrócenia wzroku dziecku, po jego ofiarowaniu Matce Bożej, drugi zaś dotyczył przywrócenia życia dziecku, które utopiło się w pobliskim jeziorku. Odtąd w drugi dzień świąt Zesłania Ducha Świętego do Płochocina pielgrzymowali wierni, zwłaszcza rodzice polecający opiece Maryi swe dzieci.

Sanktuarium NMP Matki Kościoła

Płochocin 7

86-160 Warlubie

☎ 52 332-62-58

Msze św.:

- dni powszednie: z reguły 14.00, 17.00 (zimą), 18.00 (latem)
- niedziele i święta: 8.30, 10.30,
- święta zniesione: z reguły 14.00.

Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Świeciu

*Najmłodsze sanktuarium wśród opisanych w przewodniku
- kult Matki Bożej Częstochowskiej trwa od 1983 roku.*

Historia parafii i kościoła

Kościół parafialny pw. św. Stanisława biskupa z przerwami budowany był w od połowy XIV wieku do połowy XVI wieku, prawdopodobnie w miejscu poprzedniego kościoła grodowego pw. Najświętszej Panny Marii. Do wybuchu wielkiej wojny z Zakonem Krzyżackim powstało prezbiterium z zakrystią oraz podbudowa wieży zachodniej. Dopiero w latach 1470-80 podjęto się budowy korpusu, wzniesiono filary międzynawowe i wieżę do wysokości trzeciej kondygnacji. W połowie XVI wieku ukończono budowę korpusu i wieży oraz kruchty południowej przy prezbiterium.

Kościół poważnie zniszczony w czasie wojen szwedzkich odbudowany został u schyłku XVII wieku. Z tego czasu pochodzą szczyty wieży, sklepienia naw bocznych i strop drewniany w prezbiterium. Generalny remont kościoła odbył się w 1904 roku. Działania wojenne zimą 1945 roku doprowadziły do silnego uszkodzenia kościoła, szczególnie nawy. Kościół stał opuszczony i padał w ruinę aż do lat 70-tych XX wieku.

Kościół z gotyckim prezbiterium i renesansowym korpusem oraz wieżą zbudowany w układzie bazylikowym, o nawach bocznych węższych niż pierwotnie planowano. Murowany z cegły, orientowany. Prezbiterium czteroprzęsłowe, zamknięte ścianą prostą. Do prezbiterium dobudowana zakrystia z emporą na piętrze. Korpus kościoła trójnawowy, bazylikowy, czteroprzęsłowy, z nawą główną o tej samej szerokości, co prezbiterium. Nawy boczne są niższe i węższe, niż zewnętrzne ściany zakrystii. Zakrystia pokryta jest sklepieniem gwiaździstym, empora krzyżowo-żebrowym. W kruchcie przy prezbiterium sklepienie kolebkowe. W nawie głównej pierwotny strop uległ zniszczeniu w 1945 roku. W nawach bocznych sklepienia kolebkowo-krzyżowe, zaś pod wieżą krzyżowe. Ściany korpusu objęte są fryzami: kapnikowym (przy dolnym uskoku przypór) oraz opaskowym i profilowanym (w zwieńczeniu ścian).

Wyposażenie kościoła

Po znacznym zniszczeniu kościoła w 1945 roku przeniesiono całe wyposażenie sakralne do poewangelickiego kościoła pw. św. Andrzeja Boboli w Świeciu. Obecne wyposażenie znalazło się w świeckiej farze po 1970 roku. Z dawnej świetności kościoła zachowały się resztki polichromii barokowej z II połowy XVII wieku – motywy roślinne w emporze oraz zacheuszki w prezbiterium. Na ścianie wschodniej prezbiterium zachowała się malowana rokokowa dekoracja architektoniczna, będąca niegdyś tłem ołtarza głównego.

Warto zwrócić uwagę na granitową kropielnicę z okresu gotyku oraz kamienną płytę nagrobną Jerzego Konopackiego, starosty świeckiego i wojewody pomorskiego, z płaskorzeźbioną postacią rycerza i czterema kartuszami herbowymi.

Kult maryjny

Sanktuarium w Świeciu zostało ustanowione w 1982 roku, jako wotum wdzięczności za nawiedzenie cudownego obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w Diecezji Chełmińskiej, a także wotum wdzięczności za przywrócenie parafii po odbudowie zniszczonego kościoła. Choć kult maryjny trwa tu dopiero niespełna 30 lat, wierni świeccy dostąpili za sprawą Matki Bożej łask, na dowód czego jedna z rodzin złożyła jako wotum wdzięczności koronę, która zdobi głowę Maryi.

Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej

ul. Farna 4
86-100 Świecie
☎ 52 331-36-77

Msze św.:

- dni powszednie: 18.00,
- niedziele i święta: 9.00, 11.00, 18.00,
- święta zniesione: 9.00, 18.00

Hotele

Hotel City***

ul. Toruńska 28/30
Tel. 56 471-80-31
www.hotel-city.pl, repcja@hotel-city.pl

Hotel Energetyk***

ul. Miła 2
Tel. 56 464-41-93
www.energetyk-hotel.pl, hotel@soen.pl

Hotel Kowalkowski***

ul. Chopina 1/3
tel. 56 461-34-90
www.hotel.grudziadz.net,
kowalkowski@grudziadz.net

Hotel RAD***

ul. Chełmińska 144
tel. 56 465-55-06
www.hotelrad.pl, rad@hotel-grudziadz.pl

Hotel Villa***

ul. Chełmińska 44
tel. 56 477-98-53
www.hotel-villa.pl, hotel-villa@wp.pl

Czarci Młyn**

ul. Chełmińska 208
tel. 56 465-43-16
www.czarci.pl, czarci@onet.pl

Hotel Adriano*

ul. Hallera 4
tel. 56 465-69-99
www.hotel-adriano.pl,
hotelrestauracjaadriano@wp.pl

Tanie spanie

Aeroklub Nadwiślański

Lotnisko Lisie Kąty
tel. 56 468-18-32
www.lisie.pl, aeroklub@lisie.pl

Bajeczny Sen

ul. Krucza 2
tel. 661-658-159
www.bajecznyсен.cba.pl,
pensjonatbs@interia.pl

COVER pokoje gościnne

ul. Dworcowa 44
tel. 790-792-000
www.coverpokoje.pl, coverclub@wp.pl

Dobry Hostel

ul. Droga Łąkowa 91
tel. 56 461-20-82
www.dobryhostel.com,
dobryhostel@dobryhostel.pl

Leśniczówka

ul. Wigury 1
tel. 56 462-87-44
www.lesniczowka.twoje-miasto.pl,
lesniczowka@twoje-miasto.pl

Motel Trans-Serwis-Czepek

ul. Szosa Toruńska 60
tel. 56 465-47-78

Stal

ul. Sportowców 3
tel. 56 465-11-51

Teatr

ul. Focha 19
tel. 56 462-09-00
www.teatr.grudziadz.pl,
sekretariat@teatr.grudziadz.pl

Zajazd pod Kasztanem

ul. Miłoleśna 4
tel. 56 463-88-85
www.zajazd-pod-kasztanem.pl,
kontakt@zajazd-pod-kasztanem.pl

Szkolne Schronisko Młodzieżowe

ul. Hallera 37
tel. 56 643-55-40

Obiekt Sportowo-Rekreacyjny

„Hotelik Sportowy”
ul. Rapackiego 33
tel. 56 461-29-99

Camping 134**

ul. Zaleśna 1
tel. 56 462-25-81
www.moriw.pl, rudnik@moriw.pl

Ośrodek Wypoczynkowy Delfin

ul. Biały Bór
tel. 56 465 23 46
www.plazadelfin.pl, biuro@plazadelfin.pl

Ośrodek Wypoczynkowy DOMPOL

ul. Jeziorna 1, tel. 664-619-731
www.dompolpw.pl/ow, ow@dompolpw.pl

Ośrodek Wczasowy Warmia

ul. Jeziorna 5
tel. 693-350-207

Noclegi w okolicach Grudziądza

Hanza Pałac Rulewo****

Rulewo 13, 86-160 Warlubie
tel. 52 320-90-94
www.hanzapalac.pl,
repcja@hanzapalac.pl

Hotel Zdrojowo***

Zdrojowo 99, 86-170 Nowe
tel. 52 332-75-56
www.hotelzdrojowo.pl,
info@hotelzdrojowo.pl

Hotel Dowhań***

ul. Tczewska 9, 86-170 Nowe
tel. 52 332-72-73
www.hoteldowhan.tfirma.pl,
hoteldowhan@tfirma.pl

Ośrodek Wypoczynkowy Casus

ul. Sportowa 25, 86-320 Łasin
tel. 517-874-187
www.holiday-casus.pl,
repcja@holiday-casus.pl

Pensjonat „Zamkowa”

ul. Chełmińska 26, 87-200 Wąbrzeźno
tel. 56 687-19-28
www.pensjonatzamkowa.pl

Firma Hotelarsko-Gastronomiczna „Oaza Bis”

ul. 1 Maja 37A, 87-200 Wąbrzeźno
tel. 56 687-15-21
www.oazabis.pl

Bar-Motel Bisto

ul. Chełmińska, 87-100 Świecie- Przechowo
tel. 52 331-62-31
www.motel-swiecie.pl

Hotel Vistula***

ul. Bydgoska 1, 86-100 Świecie
tel. 52 332-40-01
www.vistula-hotel.pl,
repcja@vistula-hotel.pl

Województwo Kujawsko-Pomorskie

Kujawsko-Pomorskie to unikatowy region w Polsce, o którym można powiedzieć, że daje podwójną przyjemność zwiedzania. Jak sama jego nazwa wskazuje mieści dwa w jednym.

Na prawym brzegu Wisły rozciąga się słynąca z gotyckich zabytków Ziemia Chełmińska. Tu spotkać można krzyżackie warownie, dotknąć murów wiekowych świątyń czy przenieść się w dawne czasy pośród średniowiecznych uliczek Torunia czy Chełmna. Na lewym brzegu rzeki rozpościera się historyczna kraina Kujaw, bogata w sielskie krajobrazy. Z tymi okolicami związane są początki państwa polskiego. Położone na południu województwa zabytki wczesnego średniowiecza są tego materialnym dowodem. Łączy je znany Szlak Piastowski.

W regionie jest wiele miejsc, które warto zobaczyć. Bydgoska Wyspa Młyńska, grudziądzka panorama, gród w Biskupinie, średniowieczne Chełmno, ciechocińskie i inowrocławskie tętnie, Bory Tucholskie...

Godne polecenia są także inne ciekawe turystycznie atrakcje: żnińska kolej wąskotorowa, liczne pałace, zamki.

Odkrywanie Regionu warto zacząć od odwiedzin portalu

www.visitkujawsko-pomorskie.pl

Informacja Turystyczna

ul. Rynek 3-5
86-300 Grudziądz
tel. 56 461-23-18

www.it.gdz.pl
it@gdz.pl